

FAUST A „MATKY“

Rudolf Steiner

2. listopadu 1917, Dornach

Scénické znázornění obrazů z II. dílu „Fausta“, „Temná galerie“ a „Na císařském dvoře“

Úvahami dnešního večera bych chtěl navázat na scény, které jsme právě viděli. To, co o nich může být řečeno, se hodí velmi dobře do naší dnešní rozpravy. - Hovořil jsem zde již častěji o této tak významné „scéně Matek“ z II. dílu „Fausta“, která je opravdu takovou, že se k ní může člověk opět a opět vracet, neboť jejím významným obsahem, nehledě na její estetickou hodnotu, která je do básně včleněna, je skutečně dosaženo určitého vrcholu novodobého duchovního života. Jestliže dáváme této scéně na sebe působit, tu můžeme říci, že v sobě obsahuje celou řadu náznaků, které chtěl Goethe učinit. Je právě tak vzata z Goethových bezprostředních duševních zážitků, jako na druhé straně vrhá světlo na všechny ty významné, hluboké poznatky, které Goethovi musíme prostě přiznat, jestliže jen trochu rozumíme tomu, co tato scéna, v níž je Faustovi dána Mefistofelem možnost sestoupit do „říše Matek“, znamená. Všimneme-li si, že astrolog hovoří o Faustovi, když se tento opět objevil, když se od „Matek“ vrátil, jako o „knězi“, všimneme-li si, že i Faust sám sebe nyní nazývá „knězem“, tu musíme v proměně (*ve kněze*) toho, čím byl Faust dříve, spatřovat něco významného. Faust sestoupil k „Matkám“. Stala se s ním určitá proměna. Je třeba uvážit - odhlédneme-li od toho ostatního, co o věci jinak víme, co jsme si vše během let řekli o tom, jak řečtí básníci, když hovořili o mystériích, naznačovali - že se ten, kdo byl do mystérií zasvěcován, učil poznávat tři světové „Matky“: Rheu, Demeter a Proserpinu. Tyto tři „Matky“, jejich bytostnou podstatu, to, čím vlastně jsou, měl tedy ten, kdo byl v Řecku zasvěcován do mystérií, poznat svým bezprostředním nazíráním.

Přihlédneme-li k významnému způsobu, jakým Goethe v této scéně „Matek“ hovoří, a všimneme-li si toho, co se odehrává v následující scéně, pak nebudeme moci popřít, že je Faust opravdu uváděn do oblastí, do říší, jež Goethe ztotožňoval s oněmi „říšemi Matek“, do nichž byl uváděn řecký mysterijní zasvěcenec. Tím je však naznačeno, že Goethe měl na mysli skutečně to nejvýznamnější. Představte si jen, že se Faust děsí (*má hrůzu*), když se mu Mefistofeles pojednou zmiňuje o „Matkách“. A pak pronáší Faust významná slova: „Matky!, ó Matky!, to zní tak podivně“. Tomu všemu předesílá Mefistofeles: „Jen nerad odhaluji vyšší tajemství“. Jedná se tu tedy skutečně o určité tajemství, o mystérium, o něco, o čem se Goethe domníval, že to lze sdělit světu ve spojitosti s vývojem jeho Fausta jen tímto napůl zahaleným způsobem.

Musíme se ptát, a to již na základě těchto úvah, jež jsme konali během celé řady lokti: Co se má vlastně v této chvíli, kdy má být Faustovi odhaleno vyšší tajemství, Faustem stát? Do jakého světa má být vlastně uveden? - Svět, do něhož je nyní veden, do něhož má Faust vstoupit, je duchovním světem, který bezprostředně hraničí se světem fyzickým.

Nyní si jistě vzpomínáte, že jsem právě v těchto úvahách pravil, že překročení prahu k tomuto bezprostředně hraničícímu světu musí se dít velmi opatrně, - a to proto, jelikož mezi naším světem, na který se díváme smysly a který chápeme rozumem, a světem, z něhož se náš smyslový svět pozvedá vzhůru, se nalézají určitá hraniční, pomezí oblast, ve které, jestliže do ní nevstoupíme s dostatečnou zralostí a s dostatečnou přípravou, lze velmi snadno propadnout klamu a iluzí. Dalo by se říci: Pevné

formy (*tvary*), pevné obrysy, pevné hranice existují vlastně jen ve světě, který spatřujeme svými smysly. Ve světě, který s tímto světem našich smyslů hraničí, neexistují takové pevné formy, takové pevné hranice. To je právě ono, co materialistický rozum dnešní doby může tak těžce pochopit, že v okamžiku, kdy překročíme práh, je vše rázem v pohybu, že se tento svět, který podléhá našim smyslům, do tohoto veskrze pohyblivého světa jenom pozvedá vzhůru v určitých strnulých, fixovaných formách (*tvarech*).

Do tohoto zcela a veskrze pohyblivého světa, který nazýváme světem imaginativním, má být tedy nyní Faust přenesen. Má být však do něj přenesen popudem vnějším, nikoli postupně, nikoli pečlivým meditativním způsobem. Má jej do něj přenést Mefistofeles, tedy síla zla, jež působí do fyzického světa.

Nyní si však musíme něčeho velmi dobře všimnout, nechceme-li se oddávat v této oblasti nesprávným výkladům. Pohledte, v oblasti anthroposofie hledáme poznatky duchovního světa. Také to, co je řečeno v knize „O poznávání vyšších světů“ nebo v podobných knihách o praxi, jak je možno proniknout do duchovního světa, nesahá dále, než že je toliko zprostředkováno nabytí poznatků o tomto světě. Zde je pochopitelně třeba, pokud jde o dnešní dobu a nutnost předávat tyto věci světu, se zastavit. Kdybychom šli dále, tu by se začala před námi otvírat oblast, kterou lze označit jako oblast jednání v nadmyslovém světě. To však musí být přenecháno každému jednotlivému člověku. Najde-li určitou jistotu v poznání, tu musí být jednání přenecháno jemu samému. Avšak u toho, co se má odehrát mezi Faustem a Mefistofelem, tomu tak není. Faust má skutečně přivést nahoru (*viditelně*) Parida a Helenu - nemá tedy jen pohlížet do duchovního světa. Nemá se stát toliko zasvěcencem, nýbrž má se stát mágem, resp. má provést určité magické úkony. Ano, zde se ukazuje právě na celém způsobu, jak Goethe s touto scénou zachází, jak důkladně byl obeznámen s určitými tajemstvími lidské duše. Má být změněn stav Faustova vědomí. Zároveň však mu má být předána síla jednat na základě nadmyslových impulsů.

Mefisto jako takový, jako ahrimanská síla, tak jak stojí oproti Faustovi, patří světu, v němž žijeme se svými smysly, patří do něj však jako bytost nadmyslová. Byl do něj přenesen. Nemá žádnou moc nad světy, do nichž má nyní Faust vstoupit. Tyto světy pro Mefistofela ani vlastně vůbec neexistují. Faust má přejít do jiného stavu vědomí, které postřehuje v základech našeho smyslového světa ono bytostné tkaní, vlnění a stávání se, které nikdy neustává, a z něhož se náš smyslový svět pozvedá vzhůru. A s těmito silami, jež existují zde dole uvnitř, má se tedy Faust obeznámit.

„Matky“ jsou pak označením toho, co pro vstup do tohoto světa nebývá bez velkého významu. Všimněte si souvislosti slova „Matky“ se vším rostoucím, se vším, co se vyvíjí. V tom mateřském se spojuje, sjednocuje fyzicko-smyslové s tím, co fyzicko-smyslovým není. Představte si vznik lidské bytosti, její fyzické zrazování, její inkamování. - Musíte si představit jistý proces, jenž se odehrává spolupůsobením, uskutečňujícím se mezi kosmem a mateřským principem, dříve než dochází k vzájemnému spojení se prvku ženského a mužského. Tento fyzicky nastávající člověk připravuje svoje bytí v určité ženské bytosti. Tuto přípravu chápeme nyní takovým způsobem, že k ní přihlížíme jen až k okamžiku oplodnění, tedy k době před oplodněním. Je zcela chybnou jednostranně materialistickou představou, jestliže se domníváme, že prostě v ženě jsou obsaženy všechny ty síly, které vedou ke vzniku lidského zárodku, fyzického lidského zárodku. Tak tomu není, nýbrž tu se uskutečňuje působení kosmických, sférických sil. Do ženy působí síly kosmu. Lidský zárodek je vždy výsledkem kosmických působností. To, co popisuje přírodní věda, co popisuje přírodovědecký materialismus jako vaječnou buňku, vzniká sice na mateřské půdě, je to však obrazem vytvořeným z velkého světového vejce.

Přihlédněme tedy k tomuto vznikajícímu lidskému zárodku před oplodněním a zeptejme se: Co

chtěli vlastně Řekové znázornit se svými třemi „Matkami“: Rheou, Demetrou a Proserpinou? - Pod těmito třemi „Matkami“ si představovali právě ony síly, které působí dovnitř z kosmu a připravují lidský zárodek, - přicházejí však z oné části kosmu, která není povahy smyslové nýbrž nadsmyslové. „Matky“ Rhea, Demeter a Proserpina náležejí nadsmyslovému světu. Není proto divu, že Faust tuší, že se mu oznamuje ona úplně neznámá oblast, když slyší slovo „Matky“.

Uvažte, moji milí přátelé, co má vlastně nyní Faust prožít. Jestliže by šlo jen o pouhé imaginativní poznatky, tu mohl být do nich uveden regulérním meditativním způsobem. Avšak, jak již bylo řečeno, měl provést určité magické úkony. K tomu je zapotřebí, aby ustal obyčejný rozum, obyčejný intelekt, s nimiž člověk vnímá smyslový svět. Tento intelekt se začíná uplatňovat, jakmile se počne člověk fyzicky-tělesně inkamovat, a přestává s jeho fyzickou smrtí. Tento intelekt má být utlumen, zatemněn. Faust tedy stojí před zastavením působnosti intelektu. Má být přijat se svou duší do jiné oblasti. To je samozřejmě něčím, co má významným způsobem zasahovat do Faustova vývoje.

Jak se však jeví věc z Mefistofelova hlediska? Není-liž pravda, tím, že má být Faust Mefistem přenesen do tohoto jiného stavu vědomí, věc se tím stává nebezpečnou. Ale věc se stává do jisté míry nejvýš nepříjemnou a nebezpečnou také pro Mefistu. Neboť, co se může přihodit? Buďto že Faust dospěje k jinému stavu vědomí a pozná tak jiný svět, z něhož bude moci pro sebe vykouzlit vyšší síly, vstupuje do něho a vrací se z něho při plném vědomí: pak by přerostl Mefistofela, - neboť by poznal svět, v němž Mefisto není doma. Nebo že se to uskuteční tím myslitelně nejhorším způsobem: pak by se Faustův rozum zatemnil. Mefisto sám se tak dostává skutečně do nejvýš trapné situace. Musí však něco učinit. Musí dát Faustovi možnost, aby mohl splnit svůj slib. Doufá však, že se věc dá nějakým způsobem urovnat, neboť nechce ani to jedno, ani to druhé. Nechce, aby se mu Faust vymanil z moci, a nechce též, aby byl zcela a veskrze paralyzován, aby načisto ztratil svůj rozum. Prosím, abyste to vše uvážili a povšimli si, že Goethe chtěl skutečně v této scéně poukázat na to, že existuje spirituální svět; že to zde je způsob, jakým se může člověk zachovat k nadsmyslovému světu. Takto tedy věci navzájem souvisí.

Určité poznání těchto věcí se již větším dílem pátému poatlantskému období ztratilo. Goethe - řekl jsem - použil toho, co mu osobně vyplynulo z velkých okamžiků duchovního poznání. Osobně předstoupil před Goethovu duši celý tento vztah k „Matkám“ (na základě četby Plutarchových spisů). Římský spisovatel Plutarch mluví o „Matkách“, a zvláště jedna scéna z Plutarcha zdá se že učinila na Goethovu mysl hluboký dojem: Římané jsou ve válce s Kartagiňany. Nicias je nakloněn Římanům a chce vydat město Engyon Římanům. Má být proto vydán Kartagiňanům. Předstírá šílenství a pobíhá po ulicích, volaje: „Matky, Matky, mne pronásledují!“ Z toho vidíte, že v době, o níž Plutarch hovoří, nebyla tato příbuznost „Matek“ uváděna ve spojitost s obyčejným smyslovým rozumem, nýbrž se stavem člověka, kdy tento smyslový rozum zde není. To, co Goethe v Plutarchovi četl, podnítilo jej nepochybně k tomu, aby použil tento výraz, tyto ideje „Matek“ ve „Faustu“.

V Plutarchovi se též hovoří o tom, že svět má podobu trojúhelníku. Nyní si ovšem musíme věc představit tak, že tento výraz o trojúhelníkové formě světa není míněn hrubě-prostorově, nýbrž že to prostorové je právě jen obrazem toho, co je neprostorové a nečasové. Jelikož žijeme v prostoru, musí být pro to nadobrazové, pro to nadprostorové a nadčasové použito prostorových obrazů (*pozn. překl.: kdyby se to neprojevalo v prostoru, nemohli bychom o tom nic vědět*).

Svět je tedy - jak je to v Plutarchovi líčeno - trojúhelníkového tvaru. (*Na tabuli je to znázorněno nákresem.*) Toto zde je celý svět, uprostřed tohoto světového trojúhelníku se nalézá pole pravdy. Nyní rozlišuje Plutarch vůči tomuto souhrnnému světu 183 světů dalších. Těchto sto osmdesát tři světů, praví, je v okruhu, ty se točí kolem a uprostřed je klidné pole pravdy. Toto klidné pole pravdy, oddělené časem (prvkem času) - praví Plutarch - od 183 světů, jež se kolem točí - na každé straně 60, v rozích po jednom - dává číslo 183. Vezmeme-li si tedy tuto plutarchovskou imaginaci, tu máme před sebou svět myšlen trojčlenné. Utváření se mraků kolem dokola se 183 vlnícími se a dmoucími světy.

To je zároveň imaginací pro „Matky“. Číslo 183 je udáno Plutarchem. Plutarch tedy ovládal v určitém smyslu mysterijní moudrost, udává nám pozoruhodné číslo „183 světů“. Vypočítejme si nyní, kolik jich obdržíme, jestliže budeme správně počítat až k světu Plutarcha. To musíme počítat tímto způsobem:

Nejprve celé světové dění jako jeden svět dává číslo.....1

Toto světové dění se pro nás pak rozčleňuje tak, že máme před sebou jako ukončené světové útvary: Saturn, Slunce, Měsíc, tedy světy.....3

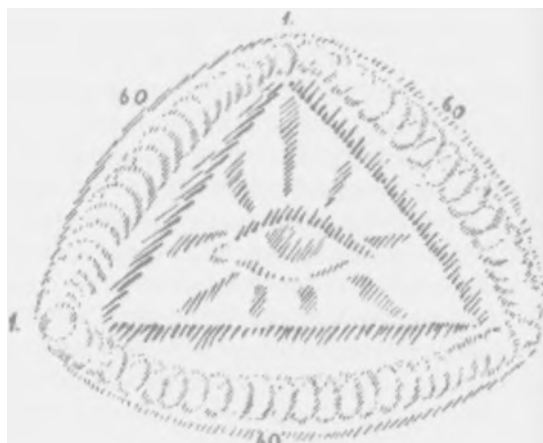
Avšak každý z těchto světů: Saturn, Slunce, Měsíc, rozdělujeme tak, jako obdobně rozčleňujeme to pozemské. Pozemské členíme na dobu polární, hyperborejskou, lemurskou, atlantskou, poatlantskou, atd., tedy na 7 epoch, v nichž máme opět 7 period, neboť rozeznáváme periodu staroindickou, staroperskou, chaldejsko-egyptskou, řecko-latinskou, přítomnou a dvě další, jež budou následovat. Vezmeme-li si toto pro Saturn, Slunce a Měsíc, tu máme na každém z nich 49 po sobě následujících světů, které se dále vyvíjejí, tedy.....3 x 49.

Pak máme, připojíme-li k těmto třem po sobě následujícím světům ještě Zemi, která není ještě ukončeným útvarem: dobu polární: 7; hyperborejskou: 7; lemurskou: 7; a dobu atlantskou, což dává 4x7, tj..... 28

spočítáme-li to dohromady..... 179

Tím jsme s Atlantidou hotovi. Plutarch žil ve čtvrtém poatlantském období, takže musíme ještě připočítat.....4

Tím dospíváme k celkové číslici..... 183

Vidíte tedy, že použijeme-li pro náš výpočet a počítáme-li správně všechny jednotlivé články a celkové světy (globy), jak se po sobě odvíjely, až do čtvrté poatlantské periody, v níž Plutarch žil, že dospějeme skutečně k číslici 183 světů.

Kromě toho však, jestliže přihlídneme k naší Zemi, na které se stále ještě vyvíjíme, u níž nemůžeme tedy hovořit o nějakém ukončení, a pohlížíme-li vzhůru k Saturnu, Slunci n Měsíci, pak tam máme ony „Matky“, které byly označovány řeckými mystérii jen líným způsobem, tu máme: Proserpinu, Demeter a Rheu. Neboť všechny ty síly, jež jsou obsaženy v Saturnu, Slunci a Měsíci, ty působí dál až do doby naší. A to, co je fyzickými silami, je vždy jen stínovým obrazem toho spirituálního. Všechno fyzické je vždy jen obrazem něčeho spirituálního.

Pohled'te, Měsíc, nepřihlídneme-li k jeho vnějšímu hrubému fyzickému tělu, nýbrž k jeho silám, k impulsům, jež v něm jsou obsaženy, ten je se svými silami zároveň uvnitř Země. Bytost měsíční patří

k bytosti zemské. Je třeba si jen věc představit (chcete-li mít o tom jen hrubou představu) takto: Zde je Země (*na tabuli je kreslen nákres*), ta má zde násadu, na níž je Měsíc a Země jím na této násadě otáčí kolem, násada ovšem není fyzická. A to, co jsou měsíční impulsy, není zde jen na Měsíci, nýbrž sféra těchto měsíčních impulsů proniká i Zemí.

Jsou tyto síly zde obsažené silami, které souvisejí s Měsícem?

Řekové pokládali tyto síly za velmi tajemné. Je pak spjato se vším tím osudem nové doby, že se tyto síly staly zjevnými, aniž byl uchován jejich mysterijní charakter. Obrátíme-li pozornost k těmto silám, které souvisejí s Měsícem - chceme-li si všimnout jen jedné z nich - tu máme před sebou jednu z „Matek“. Čím je tato „Matka“? Následujícím způsobem se budeme moci nejlépe přiblížit k tomu, čím je tato jedna „Matka“:

Nuže, vezměte si, abyste nabyli potřebného obrazu, nějakou řeku - tedy dejme tomu - Rýn. Co je vlastně Rýn? Označujeme řeku jako Rýn. Čím je však reálně Rýn, když k němu přistoupíme a díváme se na něj? Je voda snad Rýnem? Nuže, - taje pryč v nejbližším okamžiku a na jejím místě je jiná, tato odeče do „Severního moře“ a jiná za ní následuje, a to se neustále mění. Co je tedy Rýn? Je to snad jeho koryto, je to jeho řečiště? To však nikdo na mysli nemá. Kdyby uvnitř nebyla voda, nikdo by se nedomníval, že je to Rýn. Použijete-li vlastně slova „Rýn“, tu ho nepoužíváte pro něco reálného, nýbrž pro něco, co se neustále mění, - co je však v určitém směru přesto také něčím neměnným. -

Představíte-li si věc schematicky (*Dr. Steiner kreslí na tabuli*), takže toto zde je Rýn, že toto je v Rýnu tekoucí vodou, pak si můžete říci: Ach, ano, tato voda se jednou vypaří a dostane se opět v podobě deště dolů. Díváte-li se na všechny řeky jako k sobě náležející, tu si musíte představit, že jejich voda se neustále vypařuje, a zase sráží dolů. Po určité stránce přichází voda, tekoucí od zřídla k ústí, vždy z téže vodní rezervy, jež putuje nahoru, dolů, čímž se uskutečňuje její koloběh. Toto se rozptyluje, rozšiřuje do celého okolí. Samozřejmě, že nemůžeme běhat za každou kapkou vody, nýbrž musíme se dívat na vodu, jež k Zemi přísluší, jako na určitý sjednocený celek, jako na jednotku. Otázka juvenilní, prvotní vody přitom nepřichází v úvahu. - Tak je tomu tedy s vodou. -

Něco podobného dalo by se brát v úvahu též u vzduchu, ale dalo by se brát v úvahu také u něčeho jiného. Máte-li zde jednu telegrafní stanici a tamhle druhou, tedy víte, že jednoho spojení je dosahováno jedním drátem a že druhé obstarává celá Země, neboť proud jde do Země. V Zemi je umístěna vodivá plotnička (*uzemnění*).

Představíte-li si tyto dvě věci, pak máte na jedné straně vodu, jež putuje nahoru, jež se tam rozšiřuje a zakládá tak svůj koloběh, a na druhé straně elektřinu, která jde do Země. Tu máte před sebou dva opačné jevy, dvě opačné skutečnosti. Já to zde jen naznačuji. Můžete si to zjistiť z každé elementární učebnice fyziky. Ale toto nás vede k tomu - vidět jaksi v elektřině protějšek, podzemní protějšek k tomu, co se odehrává nad zemí v koloběhu vody.

Co tu pod zemí vládne jako elektrická podstata, to je jen opožděným měsíčním impulsem. To nepatří vlastně vůbec k Zemi. Je to opožděný měsíční impuls, na nějž se jako na takový Řekové dívali. Řekové totiž znali ještě spřízněnost této po celé Zemi se rozprostírající síly se silami rozplozování. Tato spřízněnost totiž opravdu existuje - spřízněnost se silami růstu a prospívání. To byla tedy jedna z „Matek“.

Nyní si můžeme myslet: Všechna tušení těchto spojitostí nestojí před Faustem toliko jen teoreticky, nýbrž on se má odebrat do této oblasti, má se těmito impulsy proniknout. V řeckých mystériích byla ovšem tato síla vedle ostatních dvou „Matek“ sdělována především těm, kteří měli být zasvěceni. Vše to, co souvisí s elektřinou, Řekové udržovali v posvátné mysterijní tajnosti. V tom bude právě spočívat úpadek budoucnosti Země, o kterém jsem již také z určitého jiného hlediska hovořil, že tyto síly nejsou již pokládány za posvátné, za mysterijní, nýbrž že byly zbaveny své posvátnosti a skrytosti. Jedna z nich, elektřina, vyšla ze svého mysterijního úkrytu v páté poatlantské době. Ostatní z něho vyjdou za úpadkových doprovodných jevů v době šesté a sedmé.

To vše patří i v těchto dekadentních novodobých tajných společnostech ještě k věcem, o nichž konzervativní členové nechtějí hovořit. Goethe považoval za vhodné, a to právem, mluvit o těchto věcech způsobem, jakým již tenkrát mohl mluvit. Avšak zároveň zde máte u Goetha místo, z něhož můžete vidět, že velký básník nebásní tak jako mnozí jiní, kteří rovněž básní, nýbrž každé slovo zde je raženo a pevně postaveno na své místo. Uvažte jen, že „Matky“ jsou tedy spřízněny s elektrinou. Goethe patří k lidem, kteří s těmito věcmi zacházejí zcela přiměřeně podle povahy věci: (Mefisto říká:)

/Vrchl./

*„Nu chápeš přec, co na něm člověk má?
On pravá bude dobře větrít místa
a k Matkám dovede tě dozajista.“*

(Fischer

*Však poznáš už, co svede, kdo jej má!
Klíč pravé místo nalezne, kam spěti
Spěj za nim hloub, směr k matkám ukáže ti“.)*

Faust:

/Vrchl./

„K Matkám! To zasáhne mne vždy jako rána!“

(Fischer

„K matkám! Jak úder vždy to slovo jest!“)

Jako by byl zasažen elektrickým úderem. Goethe používá slova „rána, úder“ /cela úmyslně, ne snad jen nahodile. Tak jako vůbec není v této scéně u věcí, u nichž o něco jde, nic náhodného. Mefisto nastiňuje Faustovi obraz toho, co zde má nalézt jako podněty 183 světů. Tento obraz působí již ve Faustově duši tak, jak má působit, neboť Faust již prodělal mnohé, co jej může přiblížit k duchovním světům. Tyto věci tudíž naň působí.

Chtěl jsem dnes hlavně upozornit, moji milí přátelé, že Goethe chce v této scéně „Matek“ objasnit to nejvýznamnější. Z toho však již vidíte, z jakých to světů, z jakých jiných oblastí vědomí má Faust přivést na povrch Helenu a Parida. - Poněvadž zde Goethe předvedl něco tak významného, tu je také mluva těchto scén opravdu jiná, než jak by se na první pohled mohlo zdát. To, co Faust přivádí s sebou nahoru ze světa, který jsem vám naznačil, vidí též ostatní, kteří se tu seskupili do jakéhosi dramatu. Avšak proč to vidí? Je jim to zpola vsugerováno. Kdo jim to sugeruje? Astrolog. Proto je zde též jako astrolog vybrán. Jeho slova mají sugestivní sílu. To bylo též zřetelně vyjádřeno. Tito astrologové přijímali již do sebe umění působit sugestivně - nebylo to ovšem umění zrovna nejlepší, nýbrž umění, jež bylo ahrimanské. Co činí vlastně náš astrolog, stojící zde takto před námi, jakož i dvůr, který se vám představil ne zrovna jako moudrý? Sugeruje jim, čeho je potřebí, aby se mohli stát účastnými toho, co se projevuje Faustovým změněným vědomím jako zvláštní svět. Vzpomeňte si, co jsem vám zde jednou znázornil, co jsem vám zde jednou řekl o tom, že lze dnes prokázat, že slova, která pronášíme, projevují své chvění v určitých substancích. To naleznete v některé z přednášek, které zde byly prosloveny v minulém roce (*Dornach, 28. října 1916*). Chtěl jsem na tom ukázat, že lze již dnes experimentálně, pokusem vysvětlit podstatu zaklínacích scén. Z kadidlového kouře příslušných slov vytváří se skutečně to, co Faust ze zcela jiné oblasti vynáší na povrch do svého vědomí. Avšak pro

dvorní společnost se toto stává skutečně viditelné tím, že astrolog připojuje k tomu to sugestivní. Co dělá vlastně astrolog? Našeptává, je našeptavačem pro každého člena dvorské společnosti. Avšak našeptávání patří k d'ábelskému řečnickému umění. Tedy slovy

„ *Našeptávání je d'ábla řečnickým uměním* “

je označeno astrologovo d'ábelské umění. Tím je vystižen jeden význam této věty. Druhý se bezprostředně vztahuje ke scéně samé: d'ábel sám sedí v budce sufléra (*nápovědy*) a našeptává. Zde máte pravzor, prototyp takovéto věty s naprosto dvojitým smyslem. Čistě scénicky vzato: d'ábel sám sedí v budce nápovědy a našeptává, - leč ve skutečnosti našeptává dvorské společnosti astrolog. V tom spočívá jeho d'ábelské umění.

Pokud správně uchopíte dílo, tu najdete dvojí smysl ve velikém množství těchto vět, jež jsou zde pronášeny. Goethe užívá tohoto dvojího smyslu, jelikož chce znázornit něco, co se skutečně děje, leč neděje se skutečně v onom smyslu, jak se děje to hrubě-hmotné. Jako představení na jevišti může být sice předvedeno, avšak toto není skutečně smyslové. Goethe však chtěl znázornit něco, co se skutečně uplatnilo v novodobých dějinách jako impuls, co hrálo určitou roli, co se skutečně stalo. Goethe neměl na mysli, že něco takového bylo kdysi předváděno na jevišti, nýbrž minul následující: Že tyto impulsy vplynuly již do novodobých dějin, že zde existují, že tyto podněty působí. Chtěl znázornit skutečnost. Chtěl říci: V tom, co se vyvíjelo od 16. století již spolupůsobil čert (*satan*). A jestliže budete scénu v tomto smyslu brát vážně, pak zde máte opět druhou stránku věci, máte zde Goethovo poznání o spolupůsobení nadsmyslových bytostí v historickém dění. A na konci scény máte právě to, co jsem již častěji naznačil: to, že Faust není ještě natolik zralý, aby mohl věc vést k určitému správnému konci, že se mu nedostalo správným způsobem možnosti vstoupit do druhého světa, nýbrž že se tak stalo silou Mefistofelovou. Proto dochází k tomu, co tvoří právě závěr této scény.

Na tyto věci chci však navázat zítra a pokračovat tak v našich úvahách. Avšak jak vidíte, právě ono, co tím chtěl Goethe říci, nám může tak zřetelně objasnit mnohé, čím se naše dosavadní úvahy zabývaly.

GA 273